

جهان اسطوره شناسی

اسطوره‌ی ایرانی

X

جلال ستاری

نشر مرکز

فهرست

۱	پیشگفتار
۴	اسطوره پرومته
۱۰	جای خالی پرومته
۱۹	اسطوره پیش نمون
۲۸	اسطوره پیکار کیهانی
۴۱	اسطوره پیدایش آتش
۴۷	اسطوره الگو
۶۱	ویژگی های اسطوره الگو
۹۳	نتیجه
۱۰۸	اسطوره های ایرانی
۱۳۶	کتابشناسی

برخوردار از طبیعت و سرشتی تیتانی است بسان برادرش اطلس (Atlas) که زئوس او را نیز سیاست و عقوبت خواهد کرد. پرومته روحیه‌ای شورش طلب و شیطنت‌آمیز و انضباط‌ناپذیر و منتقد و خرده‌گیر دارد؛ پس چرا زئوس او را برای فیصله‌دادن این کار دشوار (الزام مردمان به فرمانبرداری از زئوس و رعایت حقوق خدایان) برگزید؟ بدین جهت که گرچه تیتان است (البته نه کاملاً) اما با تیتان‌ها در شورش‌شان بر زئوس همدست نشد و در آن پیکار، بیطرف ماند یا به قولی به یاری زئوس شتافت. هرچه هست پرومته با زئوس هم‌پیمان شد اما به جناح وی نیز نپیوست، چون نیمه‌خدایی مستقل و خودمختار است و خاصه مکار و نیرنگ‌باز و حيله‌گر و چاره‌اندیش بسان اولیس و ازین لحاظ، همتای زئوس دغل و ریاکار و گرچه هرگز از سر واقع‌بینی، درصدد رقابت با زئوس خدای خدایان برنیامد، اما در جهانی که زئوس آفریده است و سلسله مراتب و مدارج دقیق و روشنی دارد و هر کس به جای خود است، آنگونه که زئوس اراده کرده و خواسته است، نیز به چشم قبول نمی‌نگرد و بر آن ایرادها دارد و ازین بابت به انسان‌ها نزدیک‌تر است تا به خدایان، و بیشتر غمگسار آدم‌هاست تا کارگزار گوش به فرمان خدای خدایان.

اما زئوس برای آنکه مردمان همواره درمانده و نیازمندش باشند، آتش و گندم را که پیشتر دراختیار مردمان بود، از آنان ربود. گندم، زندگی (bios) یعنی غذای زندگی است و با آتش نیز مردم خوراک می‌پختند و تا آن زمان، آزادانه از آتش، آتش زئوس، آتش آذرخش که بر نوک بعضی درختان (درخت زبان گنجشک) می‌سوخت، بهره می‌بردند و با آن غذا و گوشت حیوان قربانی می‌پختند و به غلات (گندم و جو) نیز که در دشت‌ها خود به خود می‌روئید (بی‌آنکه نیازی به کشت باشد) دسترس داشتند. اما زئوس آتش را ربود و پنهان کرد و پیداست که این فقدان برای مردم، فاجعه‌بار و مصیبت‌انگیز بود و این درد و رنج آنان، پرومته را به چاره‌جویی واداشت و بدین نیت بی‌آنکه بدگمانی برانگیزد، چون گردشگری به آسمان رفت و با شاخه‌ای از گیاه رازیانه (fenouil) که برخلاف دیگر رستنی‌ها، بی‌رویش تر و درونش خشک است، به گردش پرداخت و «بذری» از آتش زئوس (sperma puros) را در درون گیاه نهاد و آنگاه باز بسان گردشگری بی‌نظر و غرضی خاص به زمین فرود آمد و آن آتش را که بذری (semence) از آتش آسمانی بود به مردمان بخشید و مردمان با آن آتش،

اسطوره پرومته

در این فصل شاهد مثالی از اساطیر یونان می‌آورم که تنها از یک لحاظ (کشف آتش) با اسطوره ایرانی ضحاک و کاوه قابل قیاس و سنجیدنی است و آن اسطوره پرومته است.^۱

در نزاع میان خدایان نرینه و مادینه یونان که صدها و هزاران سال به درازا می‌کشید، پرومته که یک تن از تیتان‌هاست گرچه از خدایان نسل دوم به شمار است چون پسر جاپت (Japet) تیتان است، جانب زئوس را می‌گیرد و زئوس، خدای جوانسال از دولت قدرتی که پرومته دارد ولی وی ندارد، بر همگنان چیره می‌شود. این قدرت همانا حيله‌گری (métis)، یعنی آمیزه‌ای از ذکاوت و دغلکاری است که موجب می‌شود کارها به دلخواه صورت گیرد. پرومته چاره‌گر و پر مکر و فن است پس بیهوده نیست که زئوس را برمی‌گزیند تا چگونگی مناسبات میان خدایان و انسان‌ها را قاعده‌مند کند. با اینهمه شگفت است که زئوس پرومته را که در جهان خدایان، پایگاهی مبهم و تار و دوپهلوی دارد، به کار خطیر حل و فصل این مشکل می‌گمارد. پرومته را تیتان می‌خوانند حال آنکه در واقع پسر جاپت برادر کروئوس است و بنابراین پدرش تیتان است نه خودش و به همین جهت یک تن از المپ‌نشینان نیست زیرا به تبار آنان تعلق ندارد، اما

۱- من اسطوره پرومته را نقل می‌کنم نه تراژدی اشیل را.